

Richtlijn onderzoek participatie en cohesie

**Richtlijn voor het meten van het effect van sportevenementen op de participatie en
cohesie**

**Werkgroep Evaluatie
Sportevenementen**

Datum: Februari 2015
Auteurs: Paul Hover (Mulier Instituut) & Marieke Postma-de Groot (DSP-Groep)
Status: Versie 1.1 t.b.v. pilotproject

Inhoudsopgave

Verantwoording	3
1. Inleiding	4
1.1 Aanleiding en doelstelling	4
1.2 Leeswijzer	4
2. Participatie en cohesie	5
2.1 Definitie	5
2.2 Sportevenementen en participatie en cohesie	5
2.3 Indicatoren	6
3. Vragenlijst en interview organisator	8
3.1 Vragenlijst	8
3.2 Interview organisator	11
4. Gegevensverzameling, analyse en rapportage	12
Literatuur	13

Verantwoording

Deze richtlijn biedt een door de WESP (Werkgroep Evaluatie Sportevenementen) erkend meetinstrument. Bij het gebruik van de richtlijn wordt gevraagd om dit te melden bij de secretaris van de WESP (Willem de Boer, willem.deboer@han.nl). De auteurs houden zich aanbevolen voor inhoudelijke feedback ten aanzien van het gebruik van de richtlijn: Paul Hover (p.hover@mulierinstituut.nl) en Marieke Postma-de Groot (mpostma-degroot@dsp-groep.nl).

Deze richtlijn is één van de thematische richtlijnen die door de WESP ontwikkeld zijn. Naast de thematische richtlijnen is er een basismodule welke te vinden is op de website van de WESP: www.evenementenevaluatie.nl. Waar de voorliggende thematische richtlijn is gericht op het meten van specifieke effecten, gaat de basismodule in op algemene aspecten van onderzoek volgens de WESP-richtlijnen (zoals een 'basisvragenlijst' en de selectie van een methode van gegevensverzameling). De basismodule vormt een twee-eenheid met de voorliggende thematische module.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doelstelling

In politieke en bestuurlijke kringen wordt met regelmaat het belang van de bevordering van maatschappelijke participatie en sociale cohesie in de Nederlandse samenleving aangehaald. De verwachting is dat dat in de nabije toekomst niet minder zal worden. Het streven naar een verhoging van de maatschappelijke participatie en cohesie is geen doel op zich, het beleid is erop gericht de positieve effecten ervan te bevorderen. Een sterke sociale cohesie in een buurt kan bijvoorbeeld leiden tot minder onveiligheidsgevoelens, een hogere sociale controle en (mede daardoor) minder criminaliteit.

Ook van menig sportevenement wordt door beleidsmakers en organisatoren niet zelden verwacht dat die bijdragen aan maatschappelijke participatie en onderlinge solidariteit. Er kan echter ook een keerzijde zijn. Het competitieve karakter van de sport en het wij-tegen-zij denken leidt ertoe dat er naast insluiting ook uitsluiting kan plaatsvinden. Onderzoek naar de mate waarin sportevenementen effect sorteren ten aanzien van participatie en cohesie onder groepen betrokkenen is echter schaars, mede doordat instrumenten voor dergelijke metingen niet voorhanden of doorontwikkeld zijn (Chalip, 2006; Hover et al., 2014). Met deze richtlijn wordt beoogd op deze behoefte in te spelen.

Het doel van het onderzoek dat met deze richtlijn kan worden uitgevoerd is het vaststellen van de mate waarin er effecten optreden op het vlak van participatie en cohesie. De focus ligt hierbij primair op de doelgroepen deelnemers en bezoekers. Uitgangspunt is het streven naar het in kaart brengen van een korte reeks van indicatoren die relatief eenvoudig gemeten kunnen worden. Daarnaast biedt deze richtlijn een handvat voor interviews met de evenementenorganisator (en andere betrokkenen), die waardevol kunnen zijn om inzicht te krijgen in voorwaarden en omstandigheden die (niet) hebben bijgedragen aan het realiseren van positieve effecten op het vlak van participatie en cohesie.

Onderzoek naar sociale effecten van sportevenementen staat in binnen- en buitenland in de kinderschoenen. Dit document dient beschouwd te worden als een richtlijn aan de hand waarvan de eerste praktische ervaringen met het meten van maatschappelijke participatie en cohesie opgedaan kunnen worden. Ervaringen met het gebruik van de richtlijn worden door de WESP aangewend om de richtlijn aan te scherpen (zoals vragen in de vragenlijst aanpassen, schrappen of toevoegen).

1.2 Leeswijzer

Het volgende hoofdstuk gaat in op wat onder participatie en cohesie verstaan kan worden, hoe dit thema zich verhoudt tot sportevenementen en welke indicatoren centraal staan. De vragenlijst en het interview met de organisator (en stakeholders) staan in hoofdstuk 3. In het vierde en laatste hoofdstuk staan gegevensverzameling, analyse en rapportage centraal.

2. Participatie en cohesie

2.1 Definitie

Maatschappelijke participatie omvat alle activiteiten buiten de privésfeer en de economie, of het betaalde werk (SCP, 2012). Maatschappelijke cohesie is nauw verwant aan participatie. Cohesie verwijst volgens De Hart (2002) naar de deelname aan maatschappelijke instituties, de sociale contacten die mensen onderling onderhouden, maar ook naar hun oriëntatie op collectieve normen en waarden. De sociale contacten die mensen onderhouden wordt ook wel aangeduid als sociaal kapitaal. Putnam (in: Breedveld, 2003) vat sociaal kapitaal op als het geheel aan banden die mensen met elkaar onderhouden en opvattingen over wederkerigheid en onderling vertrouwen.

Sociale cohesie is een gradueel begrip. De vraag of er gesproken kan worden van veel of weinig sociale cohesie kan in zijn algemeenheid niet worden beantwoord. Meer sociale cohesie betekent volgens De Hart (2002) niet altijd dat een samenleving beter af is. Er kan ook een schaduwzijde zijn. Groepsolidariteit (o.a. hooliganisme) kan bijvoorbeeld negatieve effecten hebben op het gemeenschappelijk welzijn en op andere groepen. Ook kan oppervlakkig contact met derden 'buiten de eigen kring' wederzijdse (negatieve) vooroordelen versterken. Sportevenementen kunnen positief bijdragen aan sociale cohesie. Anderzijds kunnen zij het uitsluiten van groepen – bewust of onbewust – in de hand werken (o.a. differentiatie bezoekersarrangementen, bijvoorbeeld voor VIP's).

2.2 Sportevenementen en participatie en cohesie

Sport (en sportevenementen) worden een belangrijke functie toegedicht in het verstevigen van de sociale cohesie (o.a. NOC*NSF, 2012; De Groot et al., 2012). Putman (in: Breedveld, 2003), draagt daar drie redenen voor aan. In de eerste plaats is er bij sportbeoefening vaak sprake van een intensieve vorm van face-to-face interactie. Bovendien vindt dit alles plaats in een betrekkelijk informele sfeer. Sport vormt zo een setting waarin het sociale leven kan worden bediscussieerd, met als gevolg dat een uitwisseling plaatsvindt van wetenswaardigheden en opinies. Sport brengt mensen – letterlijk en figuurlijk – met elkaar in aanraking en dwingt tot samenwerking. Ten tweede kan sport leiden tot het opdoen van sociale en organisatorische vaardigheden (o.a. vrijwilligerswerk). Ten derde schept de sport gelegenheid tot het opbouwen en onderhouden van vriendschappen. Putnam is daarbij optimistisch gestemd over de mogelijkheid om via de sport sociale contacten te smeden tussen personen uit verschillende bevolkingsgroepen ('bridging'). Het beoefenen van sport schept niet enkel de gelegenheid tot een versterkte sociale binding ('bonding').

Sociale effecten van sportevenementen kennen vele gezichten en zijn daarom niet eenvoudig te definiëren (o.a. Ohmann et al., 2006; Beauvais & Jenson, 2002; Dautzenberg et al., 2008). In deze richtlijn wordt ingegaan op de thema's die in Nederland de afgelopen jaren het meest onder de aandacht zijn gekomen. Eén van de belangrijke thema's betreft het idee dat het plaatsvinden van (top)sportevenementen de (recreatieve) sportdeelname stimuleert. Dit effect blijkt in de praktijk beduidend vaker niet dan wel op te treden. Sportevenementen blijken met name (ex-)sporters aan te spreken (weer beginnen, wisselen van sporttak, verhogen frequentie) en minder positief uit te werken op niet-sporters, omdat zij zich niet

eenvoudig identificeren met sporters, zeker als dat topsporters betreft (o.a. Weed et al., 2009; Hover & Romijn, 2012; Frawley, 2013; Van Bottenburg et al., 2012).

2.3 Indicatoren

Gebaseerd op literatuurstudie en ervaringen met onderzoek naar sportevenementen in Nederland worden er vijf dimensies van participatie en cohesie onderscheiden. Elke dimensie bestaat uit indicatoren die worden gemeten met de vragen uit de vragenlijst. Deze dimensies zijn geïnspireerd op een index van sociale cohesie van Markus (2014).¹ De vijf dimensies zijn:

1. Trots en saamhorigheid

Sportprestaties van Nederlanders kunnen leiden tot gevoelens van trots onder de bevolking. In het buitenland staat Nederland bekend om zijn enthousiaste in oranje uitgedoste supporters waarmee zij hun verbondenheid met 'Oranje' en Nederland etaleren.² De gevoelens van trots kunnen positief of negatief uitwerken op de ervaren trots om Nederlander te zijn (o.a. Elling 2012).³ Er wordt gemeten of men er trots op het feit dat men (als bezoeker en/of deelnemer) deel van het evenement uitmaakte. Ook meten we in welke mate mensen een gevoel van saamhorigheid of verbondenheid ervaren.

2. Tevredenheid en geluk

De mate van tevredenheid is een algemene maat die vaak wordt gebruikt in evaluatief onderzoek. Deze wordt gemeten voor 'het evenement als geheel'.⁴ Geluksgevoelens zijn niet eenvoudig te meten en kunnen – daar rechtstreeks naar gevraagd - in de context van sportevenementen niet passend zijn. In de vragenlijst wordt daarom naar een oordeel over de persoonlijke stemming gevraagd.

3. Gelijkheid en vertrouwen

Binnen deze dimensie wordt eerst gepeild in welke mate de bij het sportevenement aanwezige mensen 'vrienden zouden kunnen zijn'. Hiermee wordt beoogd enige grip te krijgen op de mate van gelijkgestemdheid. Daarnaast worden (on)veiligheidsgevoelens gepeild. Verder wordt gepoogd de mate van onwenselijk gedrag vast te stellen. Onderling vertrouwen kan geschaad worden door negatieve ervaringen als excessief lawaai,

¹ The Scanlon-Monash Index of Social Cohesion, zie <http://monash.edu.au/mapping-population/public-opinion/surveys/scanlon-foundation-surveys/mapping-social-cohesion-national-report-2014.pdf>.

² Niet is altijd duidelijk of sportevenementen een platform bieden om bestaande trots te etaleren dan wel dat sportevenementen trots aanwakkeren.

³ Elling (2012) liet bijvoorbeeld zien dat het bevolkingsaandeel dat trots was op de sportieve prestaties van Nederlanders vóór het teleurstellend verlopen EK Voetbal 2012 circa 15 procent hoger lag dan na die voetbalwedstrijden. Het teleurstellend verlopen EK had echter geen invloed op meer algemene gevoelens van nationale trots onder de bevolking.

⁴ Deze vraag maakt geen deel uit van deze module omdat die is opgenomen in de basismodule (vraag 5).

vechtpartijen, (overdadig) vuurwerk en voordringen (bijvoorbeeld bij het bestellen van versnaperingen of het wachten op openbaar vervoer).⁵

4. Participatie en betrokkenheid

De deelname aan activiteiten rond het sportevenement (o.a. side-events) wordt allereerst gepeild. Vervolgens wordt ingegaan op de mate waarin het sportevenement heeft geleid tot inspiratie om (meer) te gaan sporten (zie ook hiervóór). Tot slot is er de vraag of het bezoek aan het evenement in de toekomst naar verwachting gaat leiden tot het (meer) volgen van de betreffende sport in de media.

5. Acceptatie en contact

Sociale netwerken kunnen een impuls krijgen bij het bezoek aan een sportevenement. In het onderzoek wordt gemeten in hoeverre men contact heeft gehad met bezoekers die geen deel uitmaakten van het eigen gezelschap. Indien er contact is geweest, wordt gepoogd inzicht te krijgen in de mate waarin dit mensen zijn die 'er dezelfde ideeën op nahouden' en of het contact naar verwachting leidt tot gezamenlijke activiteiten in de toekomst. Tot slot is er de vraag naar de mate van het al dan niet versterken van de band met degenen die tot het eigen gezelschap behoren.

Aanvullend onderzoek

Desgewenst kan onderzoek rond dit thema gepaard gaan met aanvullend onderzoek. Bijvoorbeeld door het uitvoeren van een onderzoek onder de doelgroep vrijwilligers (o.a. evaluatie vrijwilligerswerk, bijdrage aan ontwikkeling vaardigheden, mate interesse vrijwilligerswerk bij andere evenementen). Dat kan bijvoorbeeld wenselijk zijn bij grote evenementen waar veel vrijwilligers actief zijn. Ook een aanvullend onderzoek onder de (lokale) bevolking is denkbaar (o.a. over het ervaren gevoel van trots over plaatsvinden van het evenement in de woonregio). Tot slot kan ook gedacht worden aan een onderzoek onder sportverenigingen in de gemeente waar het evenement plaatsvond (o.a. ervaren evenement als kans voor club en gemeente).

⁵ Omvangrijke ongeregelheden worden vanzelf opgemerkt, het gaat hierbij om onwenselijke praktijken van een kleinere omvang.

3. Vragenlijst en interview organisator

In dit hoofdstuk is de vragenlijst voor bezoekers en deelnemers opgenomen. Daarnaast is een topiclijst voor het interview met de organisator verwoord.

3.1 Vragenlijst

De standaardvragen dienen aan de vragenreeks toegevoegd te worden. De standaardvragen gaan onder meer in op geslacht en opleidingsniveau van de respondent. De aandachtspunten en de standaardvragen zijn opgenomen in de basisvragenlijst van de WESP.

Deze vragenlijst is gericht op de bezoeker. Bij een deelnemersonderzoek kan deze vragenlijst echter als uitgangspunt gehanteerd worden (waarbij natuurlijk 'bezoeker' door 'deelnemer' vervangen dient te worden).

Trots, saamhorigheid

1. Bent u wel of niet trots bent op de onderstaande aspecten?

- a. Mijn deelname aan <evenement>. *{indien deelnemer; zie basisvragenlijst}*
- b. De prestaties van de Nederlandse deelnemers tijdens <evenement>.
- c. Dat <evenement> in <gemeente/Nederland> plaatsvond.

- Zeer trots
- Trots
- Neutraal
- Niet trots
- Helemaal niet trots

2. Voelde u zich wel of niet verbonden met de bezoekers van <evenement>?

- Zeer verbonden
- Verbonden
- Neutraal
- Niet verbonden
- Helemaal niet verbonden

3. Voelde u zich wel of niet verbonden met de deelnemers van <evenement>?

- Zeer verbonden
- Verbonden
- Neutraal
- Niet verbonden
- Helemaal niet verbonden

4. Gingen de bezoekers en deelnemers van <evenement> wel of niet op een prettige manier met elkaar om?

- Zeer prettig
- Prettig
- Neutraal
- Onprettig
- Zeer onprettig

Tevredenheid, geluk

5. Was uw stemming tijdens het evenement over het algemeen positief of negatief? Probeer u dit los van het sportieve resultaat van het evenement te beschouwen.

- Zeer positief
- Positief
- Noch positief, noch negatief
- Negatief
- Zeer negatief

Gelijkheid, vertrouwen

6. Bevond u zich tijdens <evenement> wel of niet onder mensen die uw vrienden zouden kunnen zijn?

- Ja
- Enigszins
- Nee

7. Voelde u zich wel of niet veilig tijdens <evenement>?

- Zeer veilig
- Veilig
- Neutraal
- Onveilig
- Zeer onveilig

8. Ervaarde u wel of geen onwenselijk gedrag tijdens <evenement>? Hierbij kunt u bijvoorbeeld denken aan te luid schreeuwende mensen, opstootjes en voordringen.

- Zeer veel onwenselijk gedrag, namelijk _____
- Veel onwenselijk gedrag, namelijk _____
- Neutraal
- Weinig onwenselijk gedrag
- Zeer weinig onwenselijk gedrag

Participatie, betrokkenheid

9. Heeft u actief deelgenomen aan een of meerdere activiteiten rondom dit sportevenement? Hiermee bedoelen we {activiteiten benoemen; separaat bevragen}.

- Ja
- Nee

10. Voelt u zich door bezoek aan dit sportevenement aangemoedigd om (meer) te gaan sporten?

- Ja → hoe komt dat? _____
- Enigszins
- Nee

11. Voelt u zich door bezoek aan dit sportevenement aangemoedigd om deze sport (meer) in de media te volgen? (o.a. tv, radio, internet, kranten, tijdschriften)

- Ja → hoe komt dat? _____
- Enigszins
- Nee

Acceptatie, contact

12. In hoeverre heeft u tijdens het evenement contact gehad met bezoekers die geen deel uitmaakten van uw eigen gezelschap? Kiest u het best passende antwoord.

- Er is een basis voor een nieuwe vriendschap gelegd
- Er zijn contactgegevens uitgewisseld (o.a. (e-mail)adres)
- Ik heb veel bezoekers gegroet
- Ik heb enkele bezoekers gegroet
- Ik heb geen enkel contact gehad met andere bezoekers

Indien vorige vraag is antwoord 1 of 2

13. Zijn dit mensen die op dezelfde manier in het leven staan en er dezelfde ideeën als u op nahouden?

- Ja
- Enigszins
- Nee

Indien vraag 12 is antwoord 1 of 2

14. Bent u van plan om met deze nieuwe mensen – of enkelen daarvan - binnenkort iets te gaan doen?

- Ja
- Misschien
- Nee

Indien men niet alleen is gekomen (zie antwoord op vraag uit basismodule)

15. Is voor uw gevoel de band met degenen met wie u het sportevenement bezocht verstevigd?

- Ja
- Enigszins
- Nee

3.2 Interview organisator

Interviews met de evenementenorganisator (en andere betrokken) kunnen waardevol zijn om inzicht te krijgen in voorwaarden en omstandigheden die (niet) hebben bijgedragen aan het realiseren van positieve effecten op het vlak van participatie en cohesie. Dit is voor de organisator zelf interessant, maar – indien gedeeld – ook voor andere partijen in Nederland. Deze interviews – vóór en na het evenement – zijn niet verplicht bij WESP-onderzoeken. Wel is het cruciaal om het onderzoek gedetailleerd met de organisator en relevante derden goed af te stemmen. Specifieke aandachtspunten voor dit thema staat hierna opgesomd. Algemene informatie staat in de basismodule.

Vóór evenement

- Zijn er doelstellingen ter bevordering van participatie en cohesie?
- Indien er doelstellingen zijn:
 - Hoe luiden deze?
 - Zijn er specifieke doelgroepen?
 - Zo ja, waarom deze?
 - Zo nee, waarom niet?

Na evenement

- Evaluatie van de doelstellingen: in hoeverre (en bij welke doelgroepen) zijn deze behaald?
- Wat waren de belangrijkste geleerde lessen ten aanzien van het bevorderen van participatie en cohesie? Welke basisprincipes (o.a. omstandigheden, acties, samenwerkingspartners) lagen hieraan ten grondslag?
- Welke onderzoeken zijn of worden er nog gedaan waarin de effecten van het evenement gemeten worden? Wie voert dat onderzoek uit en wanneer en bij wie komen die resultaten beschikbaar? Het gaat om alle studies, dus ook los van het thema participatie en cohesie.

4. Gegevensverzameling, analyse en rapportage

Gegevensverzameling

Er zijn meerdere manieren om de gegevens te verzamelen. Voor een beschrijving van de voor- en nadelen van de methoden wordt verwezen naar de basismodule.

Analyse

De resultaten van het bezoekers-/deelnemersonderzoek dienen per vraag gepresenteerd te worden. Hierbij dient gebruik te worden gemaakt van procentuele frequentieverdelingen (in een tabel of figuur). De steekproefgrootte van de betreffende vraag (n) dient vermeld te worden. Bij vragen met een vijf-punts schaal dienen bovendien de zogenaamde *top two boxes* berekend te worden. Dit betreft de som van het aandeel respondenten van de betreffende vraag dat bijvoorbeeld 'Zeer trots' of 'Trots' geantwoord heeft. De vijf dimensies en de bijbehorende indicatoren worden los van elkaar gerapporteerd. Het aantal vrijwilligers (in personen en FTE's) dient expliciet vermeld te worden.⁶

Vaak is het interessant om de uitkomsten niet alleen voor het totaal van de respondenten, maar ook voor deelgroepen weer te geven (bijvoorbeeld mannen/vrouwen, sporter/niet-sporter). Dit is afhankelijk van de wens van de opdrachtgever en de eventuele doelstellingen die er zijn op het gebied van participatie en cohesie. Wanneer er bijvoorbeeld specifieke doelstellingen zijn om participatie te bevorderen onder 50-plussers, is het interessant om die doelgroep in de rapportage uit te lichten.

Rapportage

De ervaring leert dat de resultaten meestal bondig en to-the-point gerapporteerd dienen te worden. Het is van belang dit met de opdrachtgever af te stemmen. Meestal worden onderzoeken gerapporteerd in een PDF-bestand (gegenereerd van een Word-document) of in een PowerPoint-formaat. In het geval van een rapportage in PowerPoint is het belangrijk dat het rapport eigenstandig te lezen is. Een voorstel voor de rapportage-opzet is opgenomen in de basismodule.

⁶ Verkregen via organisator, zie topiclijst interviews organisator in de basismodule.

Literatuur

Beauvais, C. & Jenson, J. (2002). *Social Cohesion: Updating the State of the Research*. In: Canadian Policy Research Networks, no 22, pp. 1-47.

Bottenburg, M. van, Brinkhof, S., Elling, A., Hover, P. & Romijn, D. (2012). *De maatschappelijke betekenis van topsport. Literatuurstudie in opdracht van het Ministerie van VWS*. Nieuwegein: Arko Sports Media/Utrecht: Universiteit Utrecht en Mulier Instituut.

Breedveld, K. (2003). Sport en cohesie: de relatie tussen sportdeelname en sociaal kapitaal. In: Breedveld, K., Meulen, R. van der, Harms, L., Lucassen, J., Ooijendijk, W., Hildebrandt, V., Stiggelbout, M., Poel, H. van der & Bottenburg, M. van. *Rapportage Sport 2003* (247-278). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Chalip, L. (2006). *Towards Social Leverage of Sport Events*. In: Journal of Sport & Tourism, vol. 11, no 2, pp. 109-127.

Dautzenberg, M. et. al (2008). *Sociale samenhang: mythe of must? Misvattingen, discussie en beleidsimplicaties*. Amsterdam: DSP-groep B.V.

Elling, A. (2012). *Factsheet Euro 2012 en (sportieve) nationale trots*. Utrecht: Mulier Instituut.

Groot, M. de, Blom, S. & Van der Gugten, M. (2012). *Meer halen uit sportevenementen*. Amsterdam: DSP-groep B.V.

Hart, J. de (2002). Theoretische uitgangspunten, conceptualisering en doelstellingen. In: Hart, J. de (red.). *Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: SCP.

Hover, P. & Romijn, D. (2012). *Factsheet sportevenementen : katalysator voor participatie en cohesie?* Utrecht: Mulier Instituut.

Markus, A. (2014). *Mapping social cohesion 2014. The Scanlon Foundation surveys 2014*. Caulfield East: Monash University.

NOC*NSF (2012). *Sport inspireert! Sportagenda 2016*. Arnhem: NOC*NSF.

Ohmann, S., Jones, I. & Wilkes, K. (2006). The Perceived Social Impacts of the 2006 Football World Cup on Munich Residents. *Journal of Sport & Tourism*, Vol.11, Nr.2, Mei 2006, pp.129-152. London: Routledge.

SCP (2012). *Maatschappelijke participatie* (www-document). URL: http://www.scp.nl/Onderwerpen/J_t_m_O/Maatschappelijke_participatie. Geraadpleegd op 17 december 2012.

Weed, M., Coren, E. & Fiore, J. (2009). *A systematic review of the evidence base for developing a physical activity and health legacy from the London 2012 Olympic and Paralympic Games*. Canterbury: Canterbury Christ Church University (SPEAR).